

Јасмина С. Петровић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет, Департман за социологију
Ниш (Србија)

Оливера С. Марковић Савић²
Универзитет у Приштини с привременим
седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет, Катедра за социологију
Косовска Митровица (Србија)

УДК 050:316СОЦИОЛОШКИ ПРЕГЛЕД
316.344.44

Преједни рад

Прихваћен 25.03.2018.

doi: [10.5937/socpreg52-16826](https://doi.org/10.5937/socpreg52-16826)

О ДРУШТВЕНИМ НЕЈЕДНАКОСТИМА НА СТРАНИЦАМА СОЦИОЛОШКОГ ПРЕГЛЕДА У ПЕРИОДУ САМОУПРАВНОГ СОЦИЈАЛИЗМА³

Сажетак: Није без основа тврдња да је значајан део научног легитимитета социологија стекла изучавајући социјалне неједнакости, као што је могуће рећи да је занимање социолога за њихово проучавање често било посредовано идеолошким предзнаком заједнице којој припадају, као и другим групним и/или личним интересима. Интересовање за стицање представе о томе у којој мери је социолошка научна јавност Србије, судећи према прилозима у релевантном научном часопису, била осетљива за изучавање овог проблема, није условљено само свешћу о важности његовог проучавања. На становишту смо да је социологија свој критички потенцијал често „оштрила” управо указујући на различите изворе и исходе социјалних неједнакости у различитим доменима социјалног живота, дајући недвосмислене емпиријске доказе о њима и нудећи теоријско-методолошке оквире за њихово објашњење и разумевање. Тиме је постала не само релевантна друштвена наука која се бави овим универзалним феноменом који погађа сва друштва, и све чешће истражује на глобалном нивоу, него је резултате својих истраживања могла ставити у службу хуманистичких циљева друштвеног развоја.

У раду су представљени резултати анализе прилога објављених у *Социолошком прегледу* који се односе на социјалне неједнакости и њихове последице, без обзира на то да ли је реч о економским, политичким или културним неједнакостима. Саопштени су резултати елементарне анализе тематске усмерености и начина обраде поменутих проблема са циљем да се установи природа интересовања научника за ову друштвено изузетно значајну проблематику. Анализирани су радови са експлицитним садржајем који припада наведеној тематици, а објављени су у по-

¹ jasminalfak1@gmail.com

² markovic.olivera@gmail.com

³ Припремљено у оквиру пројекта *Одрживости идентитета Срба и националних мањина у њиховим историјским и географским Србије* (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

менутом часопису, као релевантном репрезенту периодике у области социологије на југословенском простору и гласилу професионалног удружења социолога у Србији.

Кључне речи: друштвене неједнакости, сиромаштво, социјална искљученост, *Социолошки њрејлед*, тематска усмереност

Уместо увода

Социолошки њрејлед текуће године обележава 80 година од објављивања првог броја (1938). У респектабилном раздобљу његовог постојања било је много значајних промена на економском, социјалном и политичком плану у Југославији и у Србији. Отуд садржај часописа на много начина може послужити као извор сазнања о тим променама, као и о менама у социолошкој мисли. Дакле, остајемо на становишту да „анализа релевантне периодике може пружити значајан увид не само у проблем који је у фокусу пажње, него и поглед на низ карактеристика једне професије [...] Разноврсност садржаја и идеја на које су фокусирани прилози у научним часописима сликовито илуструје етапе у сазревању једне науке” (Petrović, 2012, str. 960).

Резултати проучавања проблема социјалних неједнакости саопштени у том, за социолошку јавност значајном часопису, важни су због тога што савремена друштва не само да нису пронашла „лек” против друштвених неједнакости, него су суочена са све већим раслојавањима која неретко производе конфликте између појединаца и група, као и због чињенице да се на обради ових питања најдиректније читава хумани и критички дискурс социолошке мисли.

Социолози су се бавили њиховим пореклом, изучавајући економске темеље, власништво над производним богатством и класне сукобе (у оквиру марксистичког приступа), као и неједнакостима које уз припадност одређеној економској класи укључују политичку моћ и друштвени статус (веберовски приступ). Иако је основа остала иста, оба приступа с временом су се развила у оријентацију која се назива неомарксистичким (Braverman, 1983; Wallerstein, 2013; Sklair, 2002; Sassen, 2007), односно неовеберовским гледиштем (Parkin, 1979; Goldthorpe, 1987; Collins, 1999). Поред наведених, понуђена су решења у виду синтезе Марксовог и Веберовог модела тумачења класних промена у контексту динамичног карактера индустријског друштва (Bourdieu, 2013; Dahrendorf, 1959).

Поставља се питање којим облицима друштвених неједнакости су се бавили истраживачи у Србији и региону⁴ и на који начин су то чинили? Иако је анализа садржаја написа о друштвеним неједнакостима била другачије методолошки замишљена, природа овог текста, пре свега обим и пригода, наметнула је да буду саопштени само општи резултати квалитативне анализе садржаја, с намером да идентификујемо доминантне теме, односно области друштвеног живота у којима се промишљају и испитују неједнакости. Такође, у средишту пажње било је и питање да ли се доминантне теме мењају током посматраног периода. Анализа је временски ограничена на период трајања самоуправног социјализма, односно до слома

⁴ Тврдимо у „региону”, будући да је *Социолошки њрејлед* објављивао прилоге не само истраживача из Србије, него и радове колега са југословенског простора. Истине ради, иако не пречесто, било је и текстова страних аутора или превода њихових објављених прилога.

социјалистичких режима⁵. Она је ограничена на поменути период и због тога што постоји релативно заокружен приступ изучавању социјалних неједнакости у посматраним оквирима и након њега, када наступа процес транзиције социјалистичког друштвеног уређења⁶.

Јединица анализе садржаја су научни радови⁷ у којима се разматрају социјалне неједнакости као заокружене смисаоне целине, без обзира на то да ли се у њиховим називима то експлицитно тврди. Узорак се фактички преклапа с основним скупом – свим прилозима у којима се расправља о наведеној теми.

О друштвеним неједнакостима из визуре самоуправног социјализма

Од 1961. када почиње континуирано објављивање *Социолошкој прегледа* наговештава се једна линија промишљања и истраживања друштвених неједнакости која ће обележити наредне деценије. Реч је о прилозима у којима се испитује не само структура друштва на теоријском плану, него промишља и социјална мобилност, кроз перспективу критике класне диференцијације друштва, најчешће кроз визуру марксистичке теоријске парадигме. У тексту о проблемима структуре југословенског друштва Михајло Поповић⁸ ће навестити да се друштвена структура мора емпиријски изучавати кроз операционализацију концепата друштвене улоге и друштвени положај, будући да „социолошка интерпретација социјалистичког принципа свако према способности, свакоме према раду⁹, претпоставља употребу ових појмова. [...] Све (те) позитивне и негативне појаве могу се до краја теоријски разумети ако се прихвати и доследно примени изнета концепција структуре која полази од Марксове одредбе друштва и историјског материјализма” (Роровић, 1962, стр. 15).

У складу с реченим, на страницама *Прегледа*, седамдесетих и осамдесетих година објављивани су текстови који се баве појмовним дистинкцијама класне/ слојне/ професионалне припадности (Lukić, 1968; Milić, VI. 1968), преглед различитих становишта познатих социолога или утицајних теоријских праваца у разумевању социјалне стратификације, друштвеног раслојавања, или пак друштвених конфликата и друштвених промена (Štambuk, 1968; Štambuk, 1970a; Štambuk, 1970b; Stanković, 1971), у којима се нужно дотиче проблем социјалних неједнакости.

Почетком осамдесетих година, уочава се појачано интересовање за социјално раслојавање југословенског друштва и феномен друштвених сукоба, што је видљиво у прилозима посвећеним тој теми, као и у пропратним садржајима¹⁰. Из-

⁵ Као гранична тачка у времену узет је пад Берлинског зида (9. новембар 1989).

⁶ Аутори су потпуно свесни чињенице да је овим прилогом пружен тек фрагментарни поглед на изучавану тему, не само због чињенице да су из анализе изостављени други релевантни часописи, него и монографска и друга форма социолошке продукције.

⁷ Било да је реч о оригиналним или прегледним научним радовима.

⁸ Иначе, тадашњи главни и одговорни уредник часописа.

⁹ Аутор је тврдио свако према раду, свакоме према способностима, што је очигледно *lapsus calami*.

¹⁰ Дискусијама, преводима, приказима књига, осврtima на научне скупове или хроникама.

вори социјалног раслојавања и друштвених сукоба, независно о којој врсти сукоба је реч, по правилу су протумачени у кључу марксистичке теоријске оријентације, кроз уопштавања Маркових (Marx) поставки о класном антагонизму које изводе поједини теоретичари (в. нпр. Lockwood, 1972). Социјално раслојавање и сукоби се посматрају као неминовност јер „постоје велике разлике у погледу присвајања основних друштвених вредности – богатства, моћи, угледа” (Šušnjić, 1971, str. 166).

Тих година се с начелних дискусија и извесно с нормативистичког становишта мотивисаних хуманистичким идеалима, неретко са идеолошком позадином, прелази на идентификацију извора и исхода неједнакости. Уследиће закључивање да се у југословенском друштву фактички средства за производњу, односно друштвени капитал, не налазе у власништву произвођача. Будући да држава не може бити стварни носилац власништва, друштвени капитал се налази „у посредованом власништву оних који контролишу државу. Исто тако, треба рећи да је један део друштвеног капитала већ приватизован, или није ни био подруштвљен, те се налази у приватном власништву, у оквиру корпоративне својине” (Nikolić¹¹, 1971, str. 188). Притом, прави поседници су уживаоци различитих монополних положаја у економским и политичким структурама.

Изучавање ограничења „самоуправног социјализма” у поменутом контексту води постављању низа смислених питања чији одговори сведоче о природи и дубини друштвених неједнакости међу појединим класама, слојевима, или професионалним групама. На пример, увиђајући асиметрију моћи у сфери рада и нимало повољан положај радника у непосредној производњи, који се углавном схватају као класа, аутори често постављају питање и о томе који то друштвени слојеви/ професионалне групе присвајају моћ. Отуда занимање за проблем растућег слоја бирократије, односно „технобијократије” (Goričar, 1965; Jovanov, 1975; Tanić, 1976) и питање контроле одлучивања у предузећима (Jerovšek, 1965). Занимљиво је, притом, да се у тим расправама ретко појављује дефинисање класа које су у класном сукобу с радничком класом, већ се говори о слојевима супротстављеним радничкој класи. Оправдано је упитати се да ли то значи да је југословенско друштво посматрано као једнокласно или бескласно друштво¹², или је реч о синонимној употреби концепта класе и слоја? Поставља се и питање о улози синдиката у регулисању друштвених сукоба, те „постоји ли друштвени сукоб између самоуправне и технолошке организације друштва [...]”? Да ли у југословенском друштву постоји и даље сукоб између класичне политичке организације у државном и партијско-политичком смислу, и самоуправне организације” (Tadić, 1971¹³, str. 183).

Седамдесетих година и много чешће осамдесетих објављивани су резултати низа истраживања спроведених у великим радним организацијама. Објављују се налази о не/обавештености запослених о економским питањима или о институционалним механизмима одлучивања унутар властитих предузећа, о учешћу у

¹¹ Овај навод и наставак аргументације налази се у: Дискусиони састанак: Друштвени сукоби и промене у структури савременог југословенског друштва. *Sociološki pregled* vol. IV (2), str. 177–219.

¹² О разликама у поимању друштвене структуре међу југословенским социолозима видети (Davidović, 1985, str. 31–50).

¹³ Види фусноту 8.

одлучивању о расподели дохотка итд. Резултати се пореде по групама запослених посматрано према образовању, према томе да ли су чланови радничких савета, према професионалној улози у предузећу и сл. (Ahtik, 1962; Minić, 1972; Marković, 1976; Tanasijević & Kojić, 1972; Tanasijević & Kojić, 1976); често се разматра и стабилност радних места и социјална покретљивост радника, испитују узроци флукуације радне снаге (Minić, 1971; Jakovljević, 1971; Obradović, 1971), као и незапосленост у контексту не/једнакости (Radovanović, 1980).

У поменутих и сродним текстовима који из шире визуре анализирају односе моћи у самоуправном друштву, као кључни проблеми акцентују се последице неједнаке расподеле моћи у управљању средствима за производњу и материјалним ресурсима. Детектује се и критикује недостатак моћи одлучивања о питањима од значаја за привредну активност, као и искљученост из доношења политичких и других значајних одлука (Marinković, 1968), „јер у процесу одлучивања појединци и групе које располажу вишком рада, имају доминантан утицај, док произвођачи и даље остају маргинална друштвена снага, бројна, али без утицаја” (Marinković, 1973, стр. 202).

Неједнакост као „противуречност самоуправљања” – упркос прокламованој једнакости запослених у одлучивању о резултатима рада и свим битним питањима – остаће актуелна тема и у наредној декади. Тако ће аутори прилога промишљати уставне одредбе у вези са самоуправљањем и стварну „самоуправљачку” праксу (Minić, 1982). Како је економска криза узимала маха у Југославији чиме је асиметрија у привредном развоју република све јасније испољавана, јавља се занимање за тему неравномерног регионалног развоја што је доводило у жижу интересовања однос федералног уређења државе и самоуправљања као пројектованог начина уређења друштва (Tadić, 1986). Најпре је врло уздржано расправљано о овој теми, уз промишљања механизма који могу помоћи усклађивању општих државних циљева и интереса мањих државних целина као и интереса грађана (Lukić, 1982).

Увид у маргинализоване положај радника, нарочито запослених у непосредној производњи, условиће и повећано занимање за талас штрајкова, који су од државног естаблишмента испрва означавани као деликт, тј. као штетна појава по развој самоуправљања, а потом као право радника и израз оправданог незадовољства (Jovanov, 1975). Јер, у „самоуправном систему раднички штрајкови су углавном резултат несклада између стварног и пројектованог статуса радничке класе у формалној структури друштвене моћи и расподеле материјалних добара” (Jovanov, 1975, стр. 11). У образложењу непосредне појаве штрајкова у Југославији се истиче да „расподела материјалних добара није вршена према раду и резултатима рада, него је обим присвајања зависио од статуса у институционалној структури друштвене моћи, при чему су радници у њој имали најнижи статус” (Jovanov, 1975, стр. 9), а у крајњем се штрајкови посматрају као механизам за остваривање пројектованог самоуправљачког друштва, за разлику од штрајкова у капитализму и државном социјализму, који су уперени против постојећег, односно пројектованог друштва (Jovanov, 1975, стр. 12).

Интересантно је да истраживање позадине радничких штрајкова поново постаје актуелно деведесетих година прошлог века. У тематику насловљеном *Шта хоће радници у штрајку*, на примерима штрајкова који су одјекнули у широј јавности последњих

деценија описују се конкретне околности које су их покренуле, сагледава ток тих друштвених догађаја, али и сажимају искуства (Kuzmanić, 1987; Mohar, 1987; Naumovska, Todorovski, Lazarevski, 1987; Simić, 1987). Важан закључак је да легитимизација строге хијерархијске структуре друштва стоји у основи диференцијације која је узрок многим побунама, најпре рудара, а потом других радника у СФРЈ. Иако је непосредан повод покретању штрајкова најчешће била неједнакост у расподели дохотка, утврђено је да су неједнакости испољене на различитим нивоима друштва били стварни узрок обустава рада (Mohar, 1987, str. 8). Поређење нормативног статуса радника и стварне позиције појединаца, радника, радних организација и појединих делова структуре, доводи до увиђања јаза у степену утицаја и моћи у одлучивању, а тиме и у економској (не)моћи која покреће талас незадовољства међу онима који су фактички ствараоци вишка вредности и само декларативно у позицији да управљају њиме. Сликковитим примерима илустрована је и манипулативна страна појединих штрајкова, када на таласу радничког незадовољства, руководеће структуре радних организација покушавају да разреше сопствена статусна питања и неповољни положај производних јединица којима руководе.

Премда је у фокусу пажње најпре положај радничке класе, осамдесетих година се постепено појављује занимање за друштвени положај других друштвених група/слојева. Деведесетих, читамо и теоријску расправу о новијим облицима друштвених неједнакости, између осталог и оних који потичу од све веће диференцијације и стратификације у сфери рада. Константоване су увећане разлике према угледу, статусу и моћи међу носиоцима одређених занимања, с тим да „у друштву постоји изражена сагласност о неједнаком положају занимања. Истина, нешто мања када је реч о разлозима те неједнакости [...] Институционални комплекс професионализма [...] карактеристичан за начин и контролу обављања радних активности, представља значајну основу савремених облика друштвене неједнакости” (Zvekić, 1983, str. 93).

Како друштвене неједнакости не потичу искључиво из сфере рада, неминовно настаје интересовање за друге изворе диференцирања. Један од важних механизма који продукује и одржава неједнакости налази се у домену политике. Премда је политичка моћ била готово неизоставни елемент у промишљању друштвених неједнакости, експлицитна расправа о енормним разликама у политичкој моћи међу појединцима и друштвеним групама учестала је тек деведесетих година. Константовано је да упркос покушају децентрализације југословенског друштва и политичкој промоцији „принципа коегзистенције различитих интереса” опстаје монолитна структура власти, па се о „плуралитету центара моћи у политичкој сфери не може говорити у правом смислу речи, јер постојање више центара руковођења услед извршене децентрализације, или боље рећи цепања једног типа моћи – државно-партијског апарата – не доказује да је реч о различитим типовима моћи” (Golubović, 1984, str. 151). Заправо, реч је о истом типу власти манифестоване на различитим нивоима.

Заправо, упркос интервенцијама, битне одлике политичког система деценијама остају непромењене. У једнопартијском политичком систему, политичка моћ је готово у потпуности у рукама партијске и државне врхушке, јер се одлуке доносе без демократске расправе, искључиво на политичким форумима; комуникација између политичког врха и чланства партије и других политичких организација не постоји, при чему оно нема никакав утицај на вођење политике, итд. (Popović, 1986, str. 95).

Другачије речено, концентрација политичке моћи и наметање партикуларних интереса као општих путем мање-више јасно профилисане идеологије, манифестује се на много начина (Jakšić, 1971; Pešić, 1970; Pešić, 1971). Отуд концепт тоталитарног управљања друштвом постаје погодан за објашњење те разнолике појавности (Tadić, 1983; Pešić, 1987; Kuljić, 1985).

Све наведено је повод анализама симптома кризе политичког система (Tadić, 1986), које упућују на нужност политичких промена, па аутори јасно аргументују неодрживост постојећег модела друштвеног уређења (Golubović, 1986), укључујући и његову економију (Golubović, 1984; Županov, 1984). Велика диспропорција у моћи грађана: и то пре свега између политичке бирократије и остатка грађанства (Suprek, 1986; Sekelj, 1986. итд.), чини оправданом тврдњу да политичка бирократија с једне стране, и технобирократија с друге стране, задржавајући монопол над управљањем друштвеном својином, онемогућавају развој демократије и/или самоуправљања, закључују аутори. Несумњиво, монопол власти доводи у сумњу легалитет и легитимитет представљања интереса радника/грађана од отуђених центара политичке моћи, што постаје једно од жарих тема у склопу расправе о кризи југословенског друштва.

Поред расправа о концентрацији политичке моћи, средином деведесетих су објављени и резултати истраживања вертикалне покретљивости у Југославији (Lazić, 1986), који су потврдили донекле класни карактер југословенског друштва, демонстрирајући монополизацију моћи кроз релативну затвореност појединих слојева. Тренд саморепродукције видљив је унутар сваке класе, изузев у владајућој класи (Lazić, 1986, стр. 136), која захваљујући начину конституисања (Lazić, 1986, стр. 132), остаје донекле отворена за припаднике свих класа. Но, и код ње се уобличава одређени образац формирања, јер „положај политичког руководиоца отвара се пре свега за директоре (без додатних услова), а затим за ниже руководиоце и стручњаке; док је за радништво доступан тек резидуално [...] Постепена 'бифуркација' друштвене структуре, у процесу репродукције група, као последица опште класне поделе, уобличава се све јасније” (Lazić, 1986, стр. 144).

Сличне тенденције појавиће се и у испитивању мобилности у Србији. Образовање, класно порекло, као и политичка моћ остају најефикаснији канали друштвене покретљивости, показују истраживања, с тим да нису реткост ни нелегални канали социјалне мобилности (Vuković, 1989), који су додатно доприносили неједнаким шансама припадника различитих слојева за поправљање властите позиције на социјалној лествици.

О изворима неједнакости и неједнаком социјалном положају различитих друштвених група

Социјални положај југословенских „радника на привременом раду у иностранству”, одређен не само њиховом позицијом у подели рада, него и емигрантским статусом у западноевропским земљама (в. нпр. Morokvašić, 1970; Petrović 1972). Државе ка којима је усмерено кретање радне снаге аутори виде као „носиоце привредне хегемоније” с развијеним механизмима који погодују даљем привредном расту на рачун ресурса земаља из којих потичу имигранти. Међутим, из угла неједнакости, није

значајна само асиметрија моћи између држава у којима се одвија и/миграција радне снаге, већ се читавају и на релацији радници мигранти и радништво у земљама миграције. Говорећи о економским неједнакостима и неједнакостима у радним положајима, о социјалној искључености имиграната из образовања и других сфера друштва у које су емигрирали, аутори каткад износе идеолошке судове, ситуирајући проблем у политички контекст блоковске подељености света (в. Petrović, 1972).

Поједини прилози донеће аргументоване податке о дугом ланцу социјалне искључености економских миграната из Југославије у западној Европи. Закључује се да је реч о кумулирању ефеката дискриминације по основу статуса странаца, у економској сфери, домену грађанских права (Oklobdžija, 1987), а када је о женама реч, и на основу подређивања у породици (Morokvašić, 1982, str. 28).

Економски мигранти као предмет изучавања у часопису појављују се и у контексту разматрања проблема њихове реинтеграције по повратку у земљу матицу (в. Tanić, 1979; Davidović-Primorac, 1982), када се анализирају системске тешкоће које онемогућују прихват повратника и гаранцију социјалне сигурности, што јесте имплицитна прича о социјалној неједнакости.

Положај сељаштва и структурне промене на селу у фокусу су више прилога на страницама *Прејлега*, будући да се сељаштво опажа као потпуно занемарен друштвени слој како у науци, тако и у практичним социјалним политикама, које припаднике овог слоја не препознају као потенцијалне циљне групе разних мера социјалне подршке. Отвара се питање маргиналног положаја сељаштва¹⁴, изопштеног из политичког одлучивања, економски ослабљеног и културно депривираниог (Todorović, 1971; Todorović, 1972; Nemanjić, 1977; Radomirović, 1977; Živković, 1977; Manojlović, 1980). Сељаштво је „без могућности да одлучује како о судбини друштва коме припада, тако и о сопственој судбини, и представља, у сваком погледу [...] ‘грађане’ другог реда. Некада пресудна револуционарна снага и друштвени ослонац партијском апарату, сељаштво [...] све више долази у подређени положај” (Todorović, 1972, str. 197). Неки аутори су критиковали и одсуство једне систематске теорије која би се бавила сељаштвом као друштвеним слојем, притом чинећи осврт на Марксово неповерење у сељаштво као слоју који може изградити класну свест.

И деведесетих година сељаштво остаје предмет пажње социолога, али пре свега у контексту изучавања социјалних шанси становника села и житеља града. Аутори изнова констатују драстично повећање разлика у условима живота становништва у сеоским и градским насељима, као и вишеструку депривираност и маргинализацију сељаштва. Регистровано је постојање разлика у стамбеним приликама, могућностима за образовање и запошљавање, у сигурности прихода, итд., као и „елементи правне неједнакости пољопривредних домаћинстава, односно њиховог неједнаког положаја у остваривању одређених права која се могу сврстати у основна права зајамчена свим грађанима једне друштвено-политичке заједнице” (Petovar, 1984, str. 261).

¹⁴ На овом месту мислимо на прилоге који се односе на сељаштво у целини или део тог слоја, попут жена, старијих и младих, или на делове сељаштва, који му само једним делом припадају – попут радника са села (који се баве и пољопривредном делатношћу), названих у литератури и као „полутани” – чија је „судбина” делом детерминисана и положајем њиховог наслеђеног места на социјалној лествици.

Седамдесетих година отворено је и питање неједнакости између жена и мушкараца (Burić, 1970; First-Dilić, 1970; Milić, 1970; Jedlička, 1979) у склопу различитих прилога о променама у структури породице, односима међу члановима породице, односно о њеној улози у политичкој социјализацији. Испитујући диференцијацију породичних улога, социолози указују на неједнаку расподелу моћи међу члановима породичне групе, каткад повезујући неједнакости мушкараца и жена с неравноправним положајем у домену рада. У том периоду су веома ретки прилози с претензијама утврђивања универзалних родних¹⁵ неједнакости. Већ наредне деценије ће се појавити и резултати истраживања којима се документује неравноправност, евидентна у обављању неплаћеног кућног рада (Biači, 1981; Svetković, 1982), као и она видљива у кретањима на тржишту рада, у култури и економији, што указује на системски условљене неједнакости а у чијој основи је подела јавне и приватне сфере, при чему последње поменута остаје резервисана за жену (Von Balluseck, 1982).

Неједнакости у области културе посматране су као последица укупног социјалног положаја класе, слоја или друштвене групе. На пример указује се да неписменост, низак степен образовања, низак материјални положај и, следствено томе, социјална искљученост у области културне рецепције и културног стваралаштва воде ка културној депривацији сеоског становништва (Nemanjić, 1977; Ahtik, 1970). Налази истраживања потврђују да су становници града у повољнијој позицији када је реч о развијању и неговању културних потреба (Gredelj & Nikolić, 1979), а увиђа се и битна веза између рада и старалаштва односно рада и квалитета слободног времена, па отуд и констатација да отуђеност у домену рада производи културну депривацију (Ahtik, 1976). Другачије казано, аутори запажају да неповољно позиционирање у домену рада и последично низак материјални стандард представља карику у ланцу социјалне искључености: из даљег образовања, културе, сфере одлучивања и стваралачке доколице. Следи да социјални положај радника не доприноси пуној социјалној интеграцији нити квалитетној свакодневици (Bakić, 1976; в. и Možina, 1976), те да се разлике у доступности културног садржаја у крајњој линији могу свести на консеквенце које почивају на подели на умни и физички рад (Bročić, 1984).

Налази истраживања најутицајнијих француских социолога о социјалној селекцији у образовању и протумачени механизми изражених разлика у приступу вишим нивоима образовања, као и школским постигнућима деце из различитих социјалних слојева, уграђени су у два типична прегледна текста у којима се аутори осврћу на друштвене услове студирања у Француској (Mojsilović, 1973) и Савезној Републици Немачкој (Bjelobaba, 1973). У њима су социјалне неједнакости тумачене сличним аргументима, а пар година касније тај проблем се емпиријски истражује и у Србији. Тада *Прејлед* објављује резултате истраживања социјалне селекције у средњошколском образовању (Rajković, 1978; Stojanov, 1981), који једновремено документују неједнак приступ средњошколском образовању, као и драстичне разлике у саставу ученика појединих типова школа посматрано према социјалном пореклу, уз значајне разлике у школском постигнућу.

Неки од аутора критички се осврћу на механизам селекције ученика на основу постигнутог успеха на нижим нивоима образовања, оцењујући га као легитимизаци-

¹⁵ Иако овај концепт много касније улази у употребу, користимо га у анализи радова имајући у виду сва значења која имплицира његова употреба.

ју фактичке неједнакости. Као ефикасно средство репродукције постојеће класно-слојне структуре образовни систем сажима учинак економских разлика и трансфера културног капитала, као и ефекте из ширег контекста социјализације деце потекле из различитих друштвених слојева (Marjanović, 1989). До сличних увида о моћи образовног система да репродукује постојеће неједнакости долазе и други аутори. Позивајући са на резултате истраживања Колинса (Randall Collins) као и Бурдијеа (Pierre Bourdieu) и Пасерона (Jean-Claude Passeron) о инфлацији диплома високих школа и њиховој стварној вредности за позиционирање на тржишту рада, увиђа се да и поред формалног образовања, постоји проблем запошљавања високошколаца на неадекватним радним местима. Синекуре су нужан критеријум добијања запослења при тенденцији пораста образовне структуре запослених, при чему културни капитал нужно класно детерминисан, игра веома битну улогу. Стога класне неједнакости донекле потиру ефекте демократизације образовања. Отуд „постаје нарочито важно сагледати класну позадину нивоа образовања, што је не само важно због утицаја на образовна достигнућа, већ и за одређивање ширег контекста културног капитала који утиче на вредност диплома – вредност која ће варирати зависно од класног порекла носиоца” (Burriss, 1983, str. 49). Јер, цитирајући Будона аутор закључује „једна диплома вреди онолико колико вреди њен носилац у економском и друштвеном систему; стопа уносности образовног капитала је функција економског и друштвеног капитала који се може инвестирати у употребу тог капитала” (исто). Дакле, социолози показују да социјална селекција у образовању посредована друштвеном поделом рада и класном припадношћу опстаје упркос демократизацији образовања (масовном школовању) и нормативном егалитаризму.

Знатно касније по окончању побуне студената из 1968, тај сегмент омладине на страницама *Прејлега* постаје једна од важних тема. У два двоброја из 1984. објављен је текст о студентским покретима у Југославији. Испитивање кључних разлога њиховог оснивања и деловања и социолошка анализа социјалног залеђа најважнијих догађаја који су обележили њихову активност, неминовно води ка социјалним неједнакостима. На удару критике студентског покрета, истиче се, нашли су се „морални, политички и економски аспекти друштвене неједнакости, као и све упорнији наговештаји рестаурације капитализма” (Роров, 1984, str. 175). Поводом економских неједнакости захтевано је „одређивање минималних и максималних доходака грађана, укидање монополске ренте, експропријација незаконито стечене имовине, укидање експлоатације” (исто). Када је реч о политичким аспектима друштвених неједнакости, главни правац деловања студената усмерен је на политичку еманципацију, оличену у слободи изражавања мисли и јавног политичког деловања, „успостављање демократске јавности и демократизацију државе и постојећих политичких организација, у првом реду Партије и државе” (исто). Епилог активности студентског покрета из 1968. је добро познат. Социолози су и у поводима његовог настанка препознали најгрубљу асиметрију политичке и економске моћи тог времена.

До осамдесетих година 20. века, аутори су се тек спорадично бавили питањима неједнакости у коришћењу услуга здравственог система, тј. проблемом неједнаких могућности у остварењу права на заштиту здравља (Vuković, 1974). Тој групи текстова припада и прилог у коме су анализирани неки културно-социјални фактори

смртности деце у Југославији (Breznik, 1961). Слична ситуација ће остати и у наредним десетлећима, када ће се о неједнакостима у приступу здравственим установама само узгред дискутовати и то углавном у склопу анализе социјалних мера донетих у области здравства или пак стратешког планирања те области (в. Kraševac-Ravnik, 1989), као и у склопу темата посвећеног социјалној политици.

Нова поља интензивног изучавања друштвених неједнакости деведесетих

Почетком деведесетих година минулог века идентификовано је низ проблема друштвеног развоја, и појављује се занимање за развијање инструмената за његово мерење. Као неки од фактора који нарушавају друштвени развој препознате су неједнакости међу појединим деловима социјалне структуре. Критикован је неравномерни раст појединих професионалних слојева (нпр. низак раст запослености и улагања у научно-истраживачки рад, и сувише низак раст улагања у пољопривреду уз истовремено задржавање чак 40% радне снаге у овој области). Утврђено је да се увећава неједнакост између појединих делова социјалне структуре у тзв. колективној или заједничкој потрошњи. Указано је да енормно расту разлике у потрошњи националног дохотка између непроизводних и производних делатности, па се отуд наметнуло оправдано питање „није ли такав систем специфичан генератор друштвених супротности и тензија које настају на релацији производни рад – непривредне делатности?“ (Јанићијевић, 1981, стр. 85). И не само да се проблематизују велика улагања у заједничку потрошњу у непроизводној сфери (образовање, здравство, култура итд.), него се истиче да су виши социјални слојеви неупоредиво присутнији као „потрошачи“ тих средстава (нпр. у образовању) „него што би се теоријски могло очекивати на основу њиховог удела у укупној друштвеној структури“ (Јанићијевић, 1981, стр. 93).

Уочене диспропорције повећале су занимања за област социјалне политике. Темат објављен у *Прејледу* потписан од стручњака из различитих области, доноси осврте на концепте социјалне политике у историјском пресеку (Ružica, 1987), као и на социолошко поимање не/једнакости (Pešić, 1987), па и на реперкусије различитих теоријских перспектива по конкретна решења у области социјалне политике у Југославији. На страницама часописа први пут се промишљају консеквенце одређених мера социјалне политике у области образовања и здравља, инвалидске и дечје заштите, заштите старијих итд. Преиспитује се (не)оправданост појединих социјалних разлика – оних које се остварују на основу рада и залагања и оних које извиру из социјалних механизма који производе и одржавају неједнаке позиције појединаца и група. Отуд указивање на повезаности социјалне политике и неких других јавних политика, попут политике опорезивања (Jelčić, 1987), образовне политике (Marjanović, 1987), те мера економске политике у периоду економске (сасвим сигурно и политичке) кризе у Југославији (Berković, 1987). Оно што посебно треба истаћи јесте инсистирање на томе да замисао ефикасне и на начелима једнаких права засноване социјалне политике, треба да почива на познавању структуре друштва укључујући и структуру и асиметрију моћи и из ње потеклих друштвених неједнакости (Ružica, 1987, стр. 9).

Велика тема деведесетих година постају и просторно-друштвене неједнакости и то најпре оне које се могу запазити у све развијенијем просторно-социјалном ентитету какав је град, као и оне потекле из резиденцијалног статуса грађана на релацији село–град. Анализа ставова више познатих урбанолага и социолога попут Х. Ганса (Herbert Gans), Д. Харвеја (David Harvey), А. Лефевра (Henri Lefebvre) и др. послужиће као теоријски основ за промишљање повезаности феномена урбанизације/дезурбанизације и других с простором повезаних процеса из визуре социјалног раслојавања, односно класних сукоба (Milenković, 1986). Испитивана је моћ марксистичке теорије да објасни кључна питања урбане експанзије повезане са економским и друштвеним факторима, чији је продукт сасвим извесно и социјална диференцијација у простору.

Већи број прилога још увек остаје на пољу утврђивања материјалних, културних и других разлика између урбаног и руралног простора (Živković, 1981), а понекад се та разлика посматра као „класни сукоб између урбане и руралне класе, што, у условима неједнаке снаге ове две класе, неминовно доводи до урбане доминације, која условљава неефикасни привредни развој” (Begović, 1986, str. 28). Стабилност урбане доминације у мање развијеним земљама и континуирано сиромаштво сеоских средина, резултат је опстајања механизма неравноправности у подели дохотка. Тако се наметнуо закључак да су подручје урбаног и руралног дубоко подељени (исто).

Отварају се и друга битна питања везана за просторну неједнакост, попут немогућности полицентричног развоја градова (у смислу доступности разних јавних добара: образовних, културних, политичких и других институција и садржаја посматрано у простору), чиме се питање организације административног и културног садржаја доводи у везу с концептом социјалне искључености појединих делова његовог становништва (Verlić Dekleva, 1986; Seferagić, 1986). До готово идентичног закључака о постојању просторне сегрегације у савременим градовима (посматрано према социјалном пореклу, образовно-професионалној припадности итд.), ауторе доводи испитивање просторног планирања (Seferagić, 1986), лоцирања саобраћајница (Јовановић, 1986), одлике стамбене изградње. Тиме се запажа јасна условљеност структурисања града класно-слојном припадношћу, односно неједнакостима које из њих произлазе. На идентичан закључак наводи анализа стамбене политике, тачније расподеле друштвених станова. На ма којој локацији је изведено, емпиријско истраживање присуства појединих класно-слојних група у структури уживаоца станарског права, те у појединим стамбеним целинама или објектима с обзиром на њихов квалитет, близину важних институција, потврђује исту правилност: станари из нижих слојева су подзаступљени у односу на припаднике средњег или вишег слоја, а квалитет становања се разликује међу уживаоцима станарског права из различитих социјалних слојева (Mandić, 1986; Petrović, 1986; Vujović, 1986).

Уместо закључка

Изневерени идеал егалитарног друштва, чак и заједнице засноване на меритократским начелима, резултирао је мноштвом расправа о друштвеним неједнакостима на страницама *Социолошкој ирепеледа*. Ипак, сразмерно мало њих је на-

словљено тако да се читаоцу наговештава да ће бити о њима речи. Та чињеница је отежала селекцију материјала који ће бити подвргнут анализи садржаја.

Расправе су углавном темељене на марксистичком теоријском становишту, да би се касније постепено читавао тренд зачетка теоријског плурализма у тумачењу извора и исхода друштвених неједнакости. Приступу у склопу марксистичке визууре гранају се у неколико праваца, што је посебно видљиво у тумачењу друштвене структуре. Наиме, иако аутори одређују свој приступ као марксистички, појављује се више различитих концепција у тумачењу саме природе социјалистичког самоуправног поретка, како су то исправно приметили истраживачи (в. шире у Davidović, 1985, стр. 45–48). Према првом становишту то је бескласно друштвено уређење, у коме је сваки облик евентуалног социјалног диференцирања квалификован као наслеђени остатак претходног (капиталистичког) поретка. Уистину, неки аутори говоре о класном друштву у коме се као једина класа помиње радничка класа као скуп „свих радних људи”, наспрам које није дефинисана ни једна друга, при чему је реч о прелазном карактеру класног друштва – трајаће док радничка класа не укине сопствено постојање. Према другом тумачењу, самоуправно друштво је фактички двокласно: постоји радничка класа и владајућа класа/слој, ма како била именована (као технобирографија, политичка бирократија или само бирократија). Истине ради, понекад се марксистичка дихотомна подела класа креативно примењује у контексту тумачења неједнакости у приступу социјалним ресурсима појединим друштвеним групама, па се говори, нпр о „руралној и урбаној класи”. Нарочито крајем посматраног периода учесталије су другачије опције које говоре о сложенијем стратификацијском поретку у коме поред радничке и владајуће класе постоји посредујућа средња класа. Већ у нијансираном поимању вишеслојне стратификације југословенског друштва, где се слојна диференцијација изводи не само из власничког односа и професионалне поделе рада, него и политичке моћи, угледа, образовања, као и преко других параметара статусних обележја назиремо зачетак утицаја других теоријских приступа.

Како је релативно брзо постало јасно да се у Југославији не дешава диктатура пролетеријата, нити да се друштво развија ка бескласној заједници, аутори у првим деценијама редовног објављивања часописа, фокус задржавају на положају радничке класе и разматрању неједнакости у домену рада и управљању његовим резултатима.

С временом су све бројнији прилози које позиције у друштвеној подели рада и класну/слојну припадност доводе у везу с питањима неједнаке доступности других социјалних ресурса: образовања, запошљавања, културе (схваћене у ужем смислу), друштвено организованог простора, становања, те одлучивања о важним друштвеним питањима. Идентичан је тренд и када је реч о разматрању неједнакости положаја различитих друштвених слојева и група: сељаштва, економских миграната, жена.

Судећи по текстовима објављеним у *Прејледу*, занимање истраживача за различита поља друштвеног живота у којима се испољавају неједнакости варирају у различитим временским тачкама испитиваног периода. Седамдесетих и осамдесетих година 20. века доминирају прилози посвећени неједнакостима у сфери рада, посебно у расподели дохотка и механизмима одржавања економских неједнакости

уопште. Разматрања концепта класе, слоја и класнослојне диференцијације, такође. У том периоду су објављени и налази првих емпиријских истраживања, углавном на популацији радника на релативно малим узорцима заснована на скромној методолошкој апаратури. Иако донекле јењава, интересовање за поменута питања остаће до краја испитиваног периода.

Осамдесетих година минулог столећа су актуелна проучавања неједнакости у домену образовања и културе као и истраживања појединих маргинализованих друштвених слојева и група попут сељаштва, економских миграната или жена.

Премда су рано препознате изразите асиметрије у политичкој моћи и уграђене у расправе о готово свим облицима неједнакости, како посебан проблем оне долазе у жижу интересовања тек деведесетих година 20. века. Од тада се слободније изучава и критикује све већи јаз између идеолошке прокламоване једнакости и фактички обесправљених „радних људи и грађана” када је реч о политичком одлучивању.

У истом раздобљу појављују се сасвим нова подручја испитивања друштвених неједнакости као што су професионална и просторна диференцијација, али и регионалне неједнакости које побуђују пажњу за испитивање федералног модела државног уређења, питања неједнакости у склопу тема какве су економска криза или друштвени развој и друштвене промене. Притом, остаје актуелно питање појединих маргинализованих слојева и друштвених група.

Вишекратно истраживана структура моћи и одлучивања у предузећима, као и институционализација друштвених неједнакости на различитим подручјима друштвеног живота, опредмећена кроз све очигледније депривационе праксе, у потпуности нарушава слику самоуправног социјализма као „бесконфликтног друштва”. Све скупа остало је забележено на страницама *Социолошкој прејлега*.

Ваља констатовати још и велику шароликост у степену теоријске утемељености прилога, нивоу општости разматрања и њихове систематичности. Објављивани су чисто или претежно теоријски прилози, као и они у којима се богато чињенично илуструју кључни аргументи у расправи или се, пак, излажу резултати сопствених истраживања. Ових последњих је сразмерно мало на страницама *Прејлега*.

Напоследку, нипошто најмање битно, анализа је показала лако уочиву праксу код дела југословенских аутора који, упркос храбрости да проговоре о осетљивим питањима неједнакости и критички се осврну на друштвене механизме које их производе, остају готово по правилу у сагласју са владајућим идеолошким предзнаком и вредносним системом друштва коме припадају. Наведено упућује на то да се социолошка (и уопште друштвена мисао) често кретала између две крајности: отворене критичке мисли и апологетике доминантног идеолошког обрасца. Наведено би свакако могло бити тема неког новог прилога.

Jasmina S. Petrović¹
University of Niš
Faculty of Philosophy, Department of Sociology
Niš (Serbia)

Olivera S. Marković Savić²
University of Priština with temporarily
Head Office In Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy, Department of Sociology
Kosovska Mitrovica (Serbia)

ON SOCIAL INEQUALITIES ON THE PAGES OF THE
SOCIOLOŠKI PREGLED / SOCIOLOGICAL REVIEW IN THE
PERIOD OF SELF-MANAGEMENT SOCIALISM³

(Translation In Extenso)

Abstract: It is quite possible to argue that sociology has acquired a large part of its scientific legitimacy by studying social inequalities, and it can also be said that sociologists' interest in their study was often mediated by the ideological mark of the community they belonged to, as well as other group and personal interests. The interest in acquiring a notion of the extent to which the sociological scientific public of Serbia, according to the articles published in a relevant scientific journal, was sensitive to the study of this problem is not conditioned solely by the awareness of the importance of the study itself. Our point of view is that sociology has often "sharpened" its critical potential by pointing to different sources and outcomes of social inequalities in various domains of social life, giving unambiguous empirical evidence about them and offering theoretical and methodological frameworks for their explanation and understanding. This has not only made it a relevant social science dealing with this universal phenomenon affecting all societies that is increasingly being studied globally, but it enabled it to put the results of the research into the service of humane objectives of social development.

The paper presents the results of an analysis of the contributions published in the *Sociološki pregled/ Sociological Review* relating to social inequalities, whether they are economic, political or cultural inequalities, as well as their consequences. The results of an elementary analysis of the thematic orientation and methods of processing the mentioned problems are presented with the aim to establish the scope and nature of scientists' interest in this socially extremely important problem. The papers with explicit content belonging to the mentioned topic published in the aforementioned journal were analyzed, representing a relevant periodical in the field of sociology

¹ jasminafilak1@gmail.com

² markovic.olivera@gmail.com

³ Prepared within the project *Sustainability of the Identity of Serbs and National Minorities in the Border Municipalities of Eastern and Southeastern Serbia* (179013), carried out at the University of Niš - Faculty of Mechanical Engineering, financed by the Ministry of Education and Science of RS.

in the Yugoslav area and the journal of the professional association of sociologists in Serbia.

Keywords: *social inequality, poverty, social exclusion, Sociološki pregled/ Sociological Review, thematic focus.*

Instead of Introduction

This year the *Sociološki pregled/ Sociological Review* celebrates 80 years since the publication of its first issue (1938). During the respectable period of its existence, there have been many significant changes in the economic, social and political aspect in Yugoslavia and Serbia. Hence, the contents of the journal can in many ways serve as a source of knowledge about these changes, and about the changes in sociological thought as well. Therefore, we remain at the standpoint that “the analysis of relevant periodicals can provide a significant insight not only into the problem that is in the focus of attention, but also into numerous characteristics of a profession [...] The variety of content and ideas on which contributions in scientific journals are focused vividly illustrate the stages in the maturing process of a science” (Petrović, 2012, 960).

The results of studying the problem of social inequalities published in this, for the sociological public, significant journal, are important because contemporary societies not only have not found a “cure” against social inequalities, but are confronted with ever-increasing social layering that often produces conflicts between individuals and groups, as well as due to the fact that the humane and critical discourse of sociological thought is most directly reflected in the processing of these questions.

Sociologists dealt with its origin by studying economic foundations, ownership of production wealth and class conflicts (within the Marxist approach), as well as inequalities that include political power and social status along with a certain economic class (the Weberian approach). Although the basis remained the same, both approaches eventually evolved into a neo-Marxist orientation (Braverman, 1983; Wallerstein, 2013; Sklair, 2002; Sassen, 2007), or a non-Weberian view (Parkin, 1979; Goldthorpe, 1987; Collins, 1999). In addition to the above, solutions are offered in the form of a synthesis of Marx's and Weber's models of interpretation of class changes in the context of a dynamic character of industrial society (Bourdieu, 2013; Dahrendorf, 1959).

The question arises is - which forms of social inequality were dealt with by the researchers in Serbia and the region,⁴ and what was the way they dealt with it? Although the content analysis of the writing on social inequality was methodologically differently conceived, the nature of this text, the scope and occasion first of all, imposed only general results of a qualitative content analysis, with the aim of identifying the dominant themes (topics), that is, the areas of social life in which inequalities were thought upon and examined. Also, the focus of attention was whether the dominant topics changed over the observed period. The analysis is time-limited to the period of self-management socialism, that is, to the breakdown of socialist regimes⁵. It is limited to the mentioned

⁴ We say in the “region”, since the *Sociološki pregled/ Sociological Review* published papers written not only by researchers from Serbia, but also from the Yugoslav area. The truth is, although not too often, there were texts by foreign authors or translations of their published articles.

⁵ The fall of the Berlin Wall (November 9, 1989) was taken as a time limit.

period because there is a relatively rounded approach to the study of social inequalities in the observed framework compared to the period that followed, when occurred the process of the socialist social order transition⁶.

The units of content analysis are scientific papers⁷ that examine social inequalities as rounded-up meaningful units, regardless of whether this is explicitly claimed in their titles. The sample actually overlaps with the basic set - all papers that discuss the topic.

On social inequalities from the perspective of self-management socialism

Since 1961, when the continuous publication of the *Sociološki pregled/ Sociological Review* began, a line of reflection and research on social inequalities indicated something that was going to mark the following decades. These are the papers that examine not only the structure of society on a theoretical level, but also social mobility, through the perspective of criticism of the class differentiation of society, most often through the view of the Marxist theoretical paradigm. In the text on the problems of the structure of Yugoslav society, Mihajlo Popović⁸ pointed out that the social structure must be empirically studied through the operationalization of the concepts of social role and social position, since “the sociological interpretation of the socialist principle, each according to their ability, to each according to their work⁹, presupposes the use of these concepts. [...] All (those) positive and negative phenomena can be fully understood theoretically, if one accepts and rigorously applies the mentioned concept of a structure that starts from Marx’s definition of society and historical materialism” (Popović, 1962, p. 15).

In accordance with the aforementioned, during the seventies and the eighties, on the pages of the *Review*, there were articles dealing with conceptual distinctions of class/layer/professional affiliation (Lukić, 1968; Milić, Vl. 1968), overviews of different standpoints on known social or influential theoretical directions in understanding social stratification, social differentiation, or social conflicts and social changes (Štambuk, 1968; Štambuk, 1970a; Štambuk, 1970b; Stanković, 1971), which necessarily relate to the problem of social inequalities.

At the beginning of the 1980s, there was a growing interest in the social stratification of Yugoslav society and the phenomenon of social conflicts, which is evident in the papers dedicated to this topic, as well as accompanying contents¹⁰. The sources of social stratification and social conflicts, regardless of the conflict type, were, as a rule, interpreted in the key of Marxist theoretical orientation, through generalizations of Marx’s notions of class antagonism given by certain theorists (see, e.g., Lockwood, 1972). Social stratification and conflicts were seen as inevitable, since “there are great differences

⁶ The authors are fully aware of the fact that this appendix only provides a fragmentary view of the topic studied, due to the fact that other relevant journals were omitted from the analysis, as well as monographs and other forms of sociological production.

⁷ Whether original scientific papers or the reviews.

⁸ Then, the editor-in-chief of the journal.

⁹ The author claimed each according to their work, to each according to their ability, which is obviously a lapsus calami.

¹⁰ discussions, translations, book reviews, reviews of scientific meetings or chronicles.

regarding the appropriation of basic social values - wealth, power, reputation" (Šušnjić, 1971, p. 166).

In those years, from basic discussions and a normative point of view, motivated by humanistic ideals, often with an ideological background, there was a turn to the identification of sources and outcomes of inequality. It was concluded that in Yugoslav society the actual means of production, or social capital, was not owned by the producers. Since the state can not be the real holder of ownership, social capital was "in a mediated ownership of those who control the state. Likewise, it should be said that one part of the social capital has already been privatized, or has never become social property, and is privately owned as a corporate property" (Nikolić¹¹, 1971, p 188). In addition, real owners were the holders of various monopolistic positions in economic and political structures.

The study on the limitations of "self-management socialism" in the context in question, leads to the setting of a number of meaningful questions which answers testify the nature and depth of social inequalities among particular classes, layers, or professional groups. For example, by recognizing the asymmetry of power in the field of work and the poor position of direct-production workers, who are generally perceived as a class, authors often raised the question - which social strata/professional groups take power. Hence the interest in the problem of the growing bureaucracy, i.e., "technobureaucracy" (Goričar, 1965; Jovanov, 1975; Tanić, 1976) and the issue of the control over decision-making in companies (Jerovšek, 1965). It is interesting, however, that the definitions of the classes that are in class conflict with the working class, rarely appear in these discussions, but there are mentions of the layers opposing the working class. It is justifiable to ask if this means that Yugoslav society was regarded as a one-class or classless society¹², or are we dealing with the issue of a synonymous usage of the class and layer concepts? There is also a question about the role of trade unions in regulating social conflicts, and "is there a social conflict between the self-management and technological organizations of society [...]? Is there still a conflict in Yugoslav society between the traditional political organization in the state and party-political sense, and the self-management organization" (Tadić, 1971¹³, p. 183).

In the seventies and much more often in the eighties, the results of a series of research carried out in large work organizations were published. The presented findings showed how much employees were un/informed about economic issues or institutional mechanisms of decision-making within their own companies, about participation in decision-making in income distribution, etc. The results were compared among the groups of employees created according to education, according to whether they were members of the workers' councils, according to the professional role in the company, etc., (Ahtik, 1962; Minić, 1972; Marković, 1976; Tanasijević & Kojić, 1972; Tanasijević & Kojić, 1976); the stability of jobs and the social mobility of workers were also often considered, the causes of labor

¹¹ This citation and the continuation of the argument is in: Discussion meeting: Social conflicts and changes in the structure of contemporary Yugoslav society. (Дискусиони састанак: Друштвени сукоби и промене у структури савременог југословенског друштва), *Sociološki pregled/ Sociological Review*, IV (2), p. 177-219.

¹² On the differences in the perception of social structure among the Yugoslav sociologists, see the text by M. Davidović (1985, p. 31-50).

¹³ See footnote 8.

fluctuations were examined (Minić, 1971; Jakovljević, 1971; Obradović, 1971) as well as unemployment in the context of non-equality (Radovanović, 1980).

In the aforementioned and related texts that analyzed the relationships of power in a self-management society from a broader point of view, the consequences of unequal distribution of power in the management of the means of production and material resources were emphasized as the key problems. The lack of decision-making power on issues of relevance to economic activity and the exclusion from making political and other important decisions was detected and criticized (Marinković, 1968), “because in the decision-making process, individuals and groups with surplus labor have a dominant influence, while producers remain a marginal social power, numerous, but without influence” (Marinković, 1973, p. 202).

Inequality as the “contradiction of self-governance” - despite the proclaimed equality of employees in deciding on the results of work and all important issues - will remain a current topic in the next decade. Thus, the authors discussed the constitutional provisions regarding self-governance and the actual “self-management” practice (Minić, 1982). As the economic crisis took a stir in Yugoslavia, whereby the asymmetry in the economic development of the republics became more and more clear, there was an interest in the topic of uneven regional development, which led to the interest in the relationship of the federal organization of the state and self-governance as the projected way of social organization (Tadić, 1986). At first, this was a very reserved discussion, considering the mechanisms that can help harmonize the general state goals and the interests of smaller state entities as well as the interests of citizens (Lukić, 1982).

An insight into the marginalized position of workers, especially those employed in direct production, also resulted in an increased interest in the wave of strikes, which were initially labeled as delicts by the state establishment. as a harmful phenomenon in the development of self-governance, and then as the right of workers and the expression of justified dissatisfaction (Jovanov, 1975). For, in the “self-management system, workers’ strikes are largely the result of a discrepancy between the real and projected status of the working class in the formal structure of social power and the distribution of material goods” (Jovanov, 1975, p. 11). In the explanation of a direct occurrence of strikes in Yugoslavia, it was emphasized that “the distribution of material goods was not performed according to the work and results of work, but the extent of appropriation depending on the status in the institutional structure of social power, with the workers having the lowest status in it” (Jovanov, 1975, p. 9) , and ultimately - strikes were seen as a mechanism for the realization of a projected self-management society, unlike strikes in capitalism and state socialism, which were directed against the existing or projected society (Jovanov, 1975, p. 12).

It is interesting that the study of the workers’ strikes background became relevant in the nineties of the last century. In a writing entitled *What workers want in a strike*, the examples of strikes that had sprouted in the wider public in the last decades were used to describe the specific circumstances that triggered them, examine the flow of these social events, and summarize the experiences (Kuzmanić, 1987; Mohar, 1987; Naumovska, Todorovski, Lazarevski, 1987; Simić, 1987). The important conclusion was that the legitimization of a strict hierarchical structure of society is the source of differentiation, which is the cause of many rebellions, first of all miners’ rebellions, and then of other workers in the SFRY. Although the immediate cause of strikes was most often inequality in the distribution of

income, it was established that inequalities at various levels of society were the real cause of the cessation of work (Mohar, 1987, p. 8). The comparison of the workers' normative status and the actual position of individuals, workers, working organizations and certain parts of the structure lead to the realization of the gap in the degree of influence and power in decision-making, and therefore in the economic power(lessness) that drove a wave of dissatisfaction among those who are in fact makers of excess values and only declaratively in the position to manage it. Vivid examples illustrate the manipulative side of certain strikes, when in the wake of working dissatisfaction, the leadership structures of working organizations tried to resolve their own status issues and the disadvantage of the production units they managed.

Although the primary focus of attention was the position of the working class, in the 1980s, there was a gradual emergence of interest in the social position of other social groups/layers. In the nineties, we also follow a theoretical debate on newer forms of social inequality, among others, those that stem from an increasing differentiation and stratification in the sphere of work. The differences in reputation, status and power among the holders of certain occupations increased, with a note that "there is expressed agreement in society about the unequal position of different occupations. Truth, somewhat smaller when it comes to the reasons for this inequality [...] The institutional complex of professionalism [...] characteristic of the manner and control over the performance of work activities, is an important basis for contemporary forms of social inequality" (Zvekić, 1983, p. 93).

As social inequalities do not emerge exclusively from the sphere of labor, inevitably there was an interest in other sources of differentiation. One of the important mechanisms that produces and maintains inequalities lies in the domain of politics. Although political power was almost an indispensable element in the reflection on social inequalities, an explicit discussion on enormous differences in political power between individuals and social groups took place only in the nineties. It was noted that despite the attempts to decentralize Yugoslav society and the political promotion of the "principle of coexistence of different interests", the monolithic structure of the government persisted, so "the plurality of power centers in the political sphere can not be discussed in the true sense of the word, since the existence of various power centers due to decentralization, that is, splitting one type of power - a state-party apparatus, does not prove that there are different types of power" (Golubović, 1984, p. 151). In fact, the same type of power was manifested at different levels.

Actually, despite the interventions, the essential features of the political system remained unchanged for decades. In a one-party political system, political power was almost entirely in the hands of the party and state supreme, because decisions were made without democratic debate solely on political forums; There was no communication between the political leadership and the membership of the party and other political organizations, and they had no influence on the conduct of politics, etc. (Popović, 1986, p. 95).

In other words, the concentration of political power and the imposition of particular interests as general interests through a more or less clearly defined ideology was manifested in many ways (Jakšić, 1971; Pešić, 1970; Pešić, 1971). Thus, the concept of totalitarian governance of society became suitable for explaining this diverse phenomenon (Tadić, 1983; Pešić, 1987; Kuljić, 1985).

All this led to the analyses of the symptoms of the political system crisis (Tadić, 1986), which pointed to the necessity of political changes. The authors clearly argued the

unsustainability of the existing model of social ordering (Golubović, 1986), including its economy (Golubović 1984; Županov, 1984). The great disproportion in the power of citizens: above all, between the political bureaucracy and the rest of the population (Supek, 1986; Sekelj, 1986, etc.), justified the claim that that political bureaucracy, on the one hand, and technobureaucracy, on the other hand, by retaining a monopoly over the management of social property, prevented the development of democracy and/or self-governance, authors concluded. Undoubtedly, the monopoly of the government undermined the legality and legitimacy of representing the interests of workers/citizens from remote centers of political power, which became one of the focal points in the debate on the crisis of Yugoslav society.

In addition to the discussion on the concentration of political power, the results of the research on vertical mobility in Yugoslavia (Lazić, 1986) were published in the mid-nineties, confirming a somewhat class character of Yugoslav society and demonstrating the monopolization of power through a relative closure of individual layers. The trend of self-reproduction was visible within each class, except in the ruling class (Lazić, 1986, p. 136), which, thanks to the way of constitution (Lazić, 1986, p. 132), remained somewhat open to members of all classes. However, it also developed a certain manner of formation, because “the position of a political leader opens up primarily for directors (without additional conditions), and then for senior executives and experts; while being only residual in relation to the workforce [...] A gradual ‘bifurcation’ of the social structure, in the process of group reproduction, as a result of the general class division, becomes more and more clear” (Lazić, 1986, p. 144).

Similar tendencies also arose in the study of mobility in Serbia. The research has shown that education, class origin, as well as political power remained the most effective channels of social mobility, although illegal channels of social mobility were not rare either (Vuković, 1989), which additionally contributed to the unequal opportunities of members of different layers to improve their position on the social scale.

On the sources of inequality and unequal social position of different social groups

The social position of Yugoslav “temporary foreign workers” was determined not only by their position in the division of labor, but also by the emigration status in West European countries (see, for example, Morokvašić, 1970; Petrović 1972). The countries that were the targets of the labor movement were seen by authors as “bearers of economic hegemony” with developed mechanisms that favor further economic growth at the expense of the resources of immigrant countries. However, from the point of inequality, the asymmetry of power between the states in which labor and im/migration was taking place was not the only significant factor, it was also the relation of the migrant workers and workers in the migration countries. Speaking about economic inequalities and inequalities in working positions, the social exclusion of immigrants from education and other spheres of society to which they emigrated, the authors sometimes presented ideological judgments, situating a problem in the political context of the bloc division of the world (see Petrović, 1972).

Some papers provided arguments on the long chain of social exclusion of economic migrants from Yugoslavia in Western Europe. It was concluded that there was an accu-

mulation of the effects of discrimination on the basis of the status of foreigners, in the economic sphere, the domain of civil rights (Oklobdžija, 1987), and for women, on the basis of family subjugation (Morokvašić, 1982, p. 28).

Economic migrants as a subject of study also appear in the journal in the context of studying the problem of reintegration upon their return to the mother country (see Tanić, 1979; Davidović-Primorac, 1982), when the systemic difficulties that prevent the acceptance of returnees and the guarantee of social security are analyzed, which is an implicit story of social inequality.

The position of the village population and structural changes in the village were the focus of several papers on the pages of the *Review*, since the village population was perceived as a completely neglected social layer both in science and in practical social policies, which did not recognize the members of this layer as potential target groups of various measures of social support. The issue of the marginal position of the village population¹⁴, excluded from political decision-making, economically weakened and culturally deprived was being brought forward (Todorović, 1971; Todorovic, 1972; Nemanjić, 1977; Radomirović, 1977; Živković, 1977; Manojlović 1980). The village population was “without the power to decide on the fate of the society it belongs to, and their own destiny, and represents, in every respect, [...] ‘citizens’ of the second order. Once a decisive revolutionary force and the social support for the party apparatus, the village population [...] is increasingly coming to a subordinate position” (Todorović, 1972, p. 197). Some authors also criticized the absence of a systematic theory that would deal with village population as a social layer, while looking back at Marx’s distrust of this population as a layer that can build class consciousness.

In the 1990s, the village population remained a subject of sociologists’ attention, but above all in the context of studying the social chances of the village population compared to the city population. Again, the authors noted a drastic increase in the differences of living conditions in the rural and urban settlements, as well as a multitudinous deprivation and marginalization of the village population. The existence of differences in housing conditions were registered, as well as opportunities for education and employment, income security, and also “the elements of legal inequality of agricultural households, or their unequal position in achieving certain rights that can be classified into basic rights guaranteed to all citizens of a socio-political community” (Petovar, 1984, p. 261).

In the 1970s, the issue of inequality between women and men was also brought forward (Burić, 1970; First-Dilić, 1970; Milić, 1970; Jedlička, 1979) as part of various papers on changes in the family structure, relations among family members, or the role of family in political socialization. Examining the differentiation of family roles, sociologists pointed to an unequal distribution of power among family members, sometimes linking inequalities between men and women with an unequal position in the field of work. In that period, the papers that advocated determining universal gender¹⁵ inequalities were

¹⁴ Here, we mean the papers related to the village population in general or a part of that population, such as women, the elderly and young people, or to parts of the village population that only partly belong to this group - like the village workers (also engaged in agricultural activity) called “mongrels” in literature- whose “destiny” is partly determined by the position of their inherited place on the social scale.

¹⁵ Although this concept is used much later, we use it in the analysis of these papers, bearing in mind all the meanings that it use imply.

very rare. In the next decade, the results of research documenting inequality, evident in the performance of unpaid housework (Biači, 1981; Cvetković, 1982), in the labor market trends, culture and economy, also appeared, pointing to system-conditioned inequalities and whose basis is the division of the public and private sphere, with the latter being reserved for women (Von Balluseck, 1982).

Inequalities in the field of culture were seen as a consequence of the overall social position of a class, layer, or social group. For example, it was indicated that illiteracy, low level of education, low material status, and consequently social exclusion in the field of cultural reception and cultural creativity lead to cultural deprivation of the rural population (Nemanjić, 1977; Ahtik, 1970). The findings of the research confirmed that the inhabitants of the city were in a more favorable position when it comes to the development and cultivation of cultural needs (Gredelj & Nikolić, 1979), and there was also an important link between work and creativity, that is, work and the quality of free time, hence the finding that alienation in the domain of labor produces cultural deprivation (Ahtik, 1976). In other words, the authors noted that adverse positioning in the domain of work and, consequently, a low material standard, represent a link in the chain of social exclusion: from further education, culture, decision making and creative leisure. It follows that the social position of workers does not contribute to a full social integration or quality everyday life (Bakić, 1976; also see Možina 1976), and that differences in the availability of cultural content can ultimately be reduced to consequences that are based on the division of mental and physical work (Bročić, 1984).

The findings of the studies conducted by the most influential French sociologists about social selection in education and the interpreted mechanisms of profound differences in access to higher levels of education, as well as the school achievements of children from different social strata, are embedded in two typical reviews in which the authors observed the social conditions of studying in France (Mojsilović, 1973) and the Federal Republic of Germany (Bjelobaba, 1973). In them, social inequalities are interpreted by similar arguments, and a few years later this problem was being investigated empirically in Serbia. Then, the *Review* published the results of the research on social selection in secondary education (Rajković, 1978; Stojanov, 1981), which at the same time documented an unequal approach to secondary education, as well as drastic differences in the composition of students in some types of schools observed by social origin, with significant differences in school achievement.

Some authors critically reflected on the mechanism of student selection based on the achieved success at lower levels of education, judging it as the legitimization of factual inequality. As an effective means of the reproduction of the existing class-layered structure, the educational system summarizes the effects of economic differences and the transfer of cultural capital, as well as the effects from the wider context of socialization of children from different social strata (Marjanović, 1989). Similar insights about the power of the educational system to reproduce existing inequalities came from other authors. Recalling the results of the research conducted by Randall Collins, Pierre Bourdieu and Jean-Claude Passeron on the inflation of higher education degrees and their real value for positioning in the labor market, it was understood that despite formal education, there was a problem of employment of university students in inadequate workplaces. Sinekures were a necessary criterion for gaining employment in a tendency of increased educational

structure of employees, whereby cultural capital which is necessarily class-determined played a very important role. Therefore, class imbalances somewhat obliterated the effects of the democratization of education. Hence “it becomes particularly significant to observe the class background of an education level, which is not only important because of the impact on educational achievements, but also for determining a wider context of cultural capital that affects the value of degrees - a value that will vary depending on the class origin of the holder” (Burris, 1983, p. 49). For, quoting Boudon, the author concluded: “a degree is worth as much as its holder is in the economic and social system; the rate of profitability of the education capital is a function of economic and social capital that can be invested in the use of that capital” (the same). Thus, sociologists showed that social selection in education mediated by social division of labor and class affiliation survived despite the democratization of education (mass education) and normative egalitarianism.

Subsequently, after the 1968 student rebellion ended, this segment of youth became one of the important topics on the pages of the *Review*. The text on student movements in Yugoslavia was published in two double issues in 1984. Examining the key reasons for their founding and functioning and the sociological analysis of the social background of the most important events that marked their activity, inevitably lead to social inequalities. The target of the student movement’s criticism were “the moral, political and economic aspects of social inequality, as well as all the more persistent notions of the restoration of capitalism” (Popov, 1984, p. 175). In relation to the economic inequalities, “the determination of the minimum and maximum incomes of citizens, the abolition of monopoly annuities, the expropriation of illegally acquired property, the abolition of exploitation” was required (same). Regarding the political aspects of social inequality, the main direction of student action was focused on political emancipation, embodied in the freedom of expression of thought and public political action, “the establishment of a democratic public and the democratization of the state and existing political organizations, in the first place of the Party and the state” (same). The epilogue of the student movement from 1968 is well known. Sociologists also recognized the toughest asymmetry of political and economic power of that time in the cause of its creation.

Until the eighties of the 20th century, the authors only sporadically dealt with the issues of inequality in the use of health system services, i.e., the problem of unequal opportunities in the realization of the right to protection of health (Vuković, 1974). This group of texts also includes a paper in which some cultural and social factors of child mortality in Yugoslavia were analyzed (Breznik, 1961). A similar situation remained in the coming decades, when inequalities in access to healthcare institutions were only casually discussed, mainly as part of the analysis of social measures adopted in the field of health or strategic planning in the area (see Kraševac-Ravnik, 1989) as well as within the topics / papers dedicated to social policy.

New fields of intensive study of social inequalities in the nineties

In the early 1990s, a number of problems of social development were identified, and the interest in developing instruments for its measurement emerged. Inequalities among certain parts of the social structure were identified as some of the factors that impair social development. An uneven growth of certain professional layers was criticized

(for example, low growth in employment and investment in scientific research, and too low investment in agriculture, while at the same time retaining as much as 40% of the labor force in this field). It was found that inequality between certain parts of the social structure in the so-called collective or joint consumption was increasing. It was pointed out that the differences in the consumption of national income between non-productive and productive industries were increasing enormously, and therefore the justified question was raised: "Isn't such a system a specific generator of social opposites and tensions that arise between production work – non-economic activities?" (Janićijević, 1981, p. 85). Not only large-scale investments in joint consumption in the non-productive sphere (education, health, culture, etc.) were problematized, but it was also emphasized that higher social layers were incomparably more present as "consumers" of those means (e.g., in education) than it "could be expected on the basis of their share in the overall social structure" (Janićijević, 1981, p. 93).

The observed disproportions increased the interest in the field of social policy. A thesis published in the *Review* signed by experts from different fields brought about the reflections on the concepts of social policy in a historical section (Ružica, 1987), and the sociological notion of in/equality (Pešić, 1987), as well as the repercussions of various theoretical perspectives on concrete solutions in the field of social policy in Yugoslavia. The pages of the journal for the first time considered the consequences of certain measures of social policy in the field of education and health, disability and child care, protection of the elderly, etc.g. The non/ justifiability of certain social differences was questioned - those that were realized on the basis of work and effort and those that arose from social mechanisms that produce and maintain unequal positions of individuals and groups. Hence the pointing to the connection between social policy and some other public policies, such as taxation policy (Jelčić, 1987), education policy (Marjanović, 1987) and measures of economic policy in the period of economic (also quite surely political) crisis in Yugoslavia (Berković, 1987). What should be particularly pointed out is the insistence that the idea of effective and equal rights-based social policy should be founded on the knowledge of the structure of society, including the structure and asymmetry of power and the resulting social inequalities (Ružica, 1987, p. 9).

Spatial-social inequalities became a great topic in the 1990s, primarily the ones that could be observed in an increasingly developed spatial-social entity such as the city, as well as those that emerged from the residential status of citizens in relation to the village-city. An analysis of the attitudes of various well-known urban planners and sociologists, such as Herbert Gans, David Harvey, Henri Lefebvre and others served as a theoretical basis for considering the connection between the phenomenon of urbanization/de-urbanization and other spatial-linked processes from the perspective of social stratification, or class conflicts (Milenković, 1986). The power of the Marxist theory to explain the key issues of urban expansion related to economic and social factors, whose product is, quite certainly, social differentiation in space, was examined.

A large number of papers still remained in the field of determining material, cultural and other differences between urban and rural areas (Živković, 1981), and sometimes this difference was seen as a "class conflict between the urban and rural classes, which, in the conditions of unequal power of these two classes, inevitably leads to urban domination, which causes inefficient economic development" (Begović, 1986,

p. 28). The stability of urban domination in less developed countries and the continuing poverty of rural areas was the result of the existence of a mechanism of inequality in the distribution of income. Thus, the conclusion was drawn that the urban and rural areas were deeply divided (the same).

Other important issues related to spatial inequality, such as the im/possibility of a polycentric development of cities (in terms of accessibility of various public goods: educational, cultural, political and other institutions and contents observed in the area) were being raised, thus bringing the issue of the organization of administrative and cultural content in connection with the concept of social exclusion of certain parts of population (Verlič Dekleva, 1986; Seferagić, 1986). The authors reached almost identical conclusions about the existence of spatial segregation in modern cities (viewed by social origin, educational and professional affiliation, etc.) through research on spatial planning (Seferagić, 1986), the location of the traffic routes (Jovanović, 1986), the characteristics of housing construction. This implied a clear condition for the structuring of cities by class-layered affiliation, that is, the inequalities that result from them. The identical conclusion could be reached by studying the analysis of the housing policy, more precisely the distribution of social housing. At any location, the empirical research on the presence of certain class-layer groups in the structure of the holders of occupancy rights, as well as in individual housing units or facilities with regard to their quality, the proximity of important institutions, confirmed the same regularity: residents of the lower layers were subordinate in comparison to the members of the middle or upper classes, and the quality of housing differed among holders of occupancy rights from different social strata (Mandić, 1986; Petrović, 1986; Vujević, 1986).

Instead of conclusion

The betrayed ideal of an egalitarian society, even a community based on meritocratic principles, has resulted in a multitude of discussions on social inequalities on the pages of the *Sociološki pregled/ Sociological Review*. However, relatively few of them are titled in a way that the reader is hinted that there would be words about them. This fact has made it difficult to select the material that will be subject to content analysis.

The discussions were mainly based on the Marxist theoretical point of view, while the trend of the onset of theoretical pluralism in the interpretation of sources and the outcome of social inequalities gradually appeared later. The approaches within the Marxist standpoint shifted in several directions, which is particularly evident in the interpretation of the social structure. Namely, although authors determined their approach as Marxist, there were several different concepts in the interpretation of the very nature of the socialist self-governance, as the researchers rightly observed (see more in Davidović, 1985, 45–48). According to the first point of view, this is a classless social order, in which every form of eventual social differentiation is qualified as an inherited remnant of the previous (capitalist) order. Indeed, some authors spoke of a class-based society in which the working class was mentioned as the only class, as a set of “all working people”, in contrast to which no other was defined, with a transitional character of the class-based society - it would remain until the working class abolished its own existence. According to another interpretation, the most common one, a self-management society is in fact two-classed:

there is a working class and a ruling class/layer, whatever it is called (technobureaucracy, political bureaucracy or just bureaucracy). Truthfully, sometimes the Marxist dichotomous division of classes was creatively applied in the context of interpreting inequality in accessing social resources to particular social groups, so there are mentions, for example, of “the rural and urban class”. At the end of the observed period in particular, there were frequent alternatives that presented a more complex stratification order in which, apart from the working class and the ruling class, there is an intermediate middle class. In a nuanced understanding of multilayered stratification of Yugoslav society, where the layer differentiation is derived not only from the professional division of labor, but also from political power, reputation, education, and through other parameters of status features, we begin to see the influence of other theoretical approaches.

As it quickly became clear that a dictatorship of the proletariat was not happening in Yugoslavia, nor did society develop into a classless community, in the first decades of the regular publication of the journal the authors kept the focus on the position of the working class and the consideration of inequality in the domain of work and the management of its results.

Over time, there was an increasing number of contributions that put the positions in the social division of labor and class/layer affiliation in relation to the issues of unequal accessibility of other social resources: education, employment, culture (understood in the narrow sense), socially organized space, housing, and deciding on important social issues. An identical trend was also present in the consideration of the inequality of positions of different social layers and groups: village population, economic migrants, women.

According to the texts published in the *Review*, the researcher’s interest in various fields of social life in which disparities are manifested varied at different time points of the examined period. The seventies and eighties of the 20th century were dominated by papers dedicated to inequalities in the sphere of labor, especially in the distribution of income and the mechanisms of maintaining economic inequalities in general. Concepts of class, layer and class-layer differentiation were discussed, as well. In this period, the findings of the first empirical research were published, conducted mainly on the population of workers, on relatively small samples, based on a modest methodological apparatus. Although somewhat decreasing, an interest in these issues persisted until the end of the examined period.

In the eighties of the past century, there have been ongoing studies on the inequalities in the field of education and culture as research on some marginalized social layers and groups such as village population, economic migrants or women.

Although distinct asymmetries in political power were recognized early and incorporated into discussions about almost all forms of inequality, they appeared as a special problem in the focus of interest only in the nineties of the twentieth century. Since then, the increasing gap between the ideologically proclaimed equality and the factually disenfranchised “working people and citizens” has been more freely studied and criticized when it comes to political decision-making.

In the same period, new areas of research on social inequality appeared, such as professional and spatial differentiation, as well as regional inequalities that rose attention to examine the federal model of state regulation, issues of inequality within the themes of economic crisis or social development and social change. At the same time, the issue of certain marginalized layers and social groups remained current.

The repeatedly studied structure of power and decision-making in enterprises, as well as the institutionalization of social inequalities in different areas of social life, defined by all the more obvious deprivation practices, completely distorted the image of self-management socialism as a “non-confrontational society”. All this remained recorded on the pages of the *Sociološki pregled/ Sociological Review*.

It should also be noted that there was a great variety in the degree of theoretical grounding of the papers, the level of generality of consideration and the systematicity. Purely or predominantly theoretical contributions were published, as well as those in which the key arguments were richly illustrated or containing the results of own research. These last ones are relatively few on the *Review* pages.

Finally, for the most part, the analysis showed an easily visible practice in the work of some Yugoslav authors who, despite the courage to talk about sensitive issues of inequality and critically reflect on the social mechanisms that produce them, remain almost as a rule in accordance with the ruling ideological mark and value system of the society they belonged to. This suggests that sociological (and generally social) thought often ranged between two extremes: an open critical thought and an apologetics of the dominant ideological pattern. The above could most certainly be the subject of a new research.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Ahtik, M. (1962). Economical Knowledge of Employees in one Enterprise. *Sociološki pregled*, 77–103. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1962/> [in Serbian]
- Ahtik, M. (1970). Conditions for Performing Cultural Activities in Leisure Time. *Sociološki pregled* vol. IV (2–3), 230–238. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1970/> [in Serbian]
- Ahtik, M. (1976). Psychological Aspects of Work and Leisure. *Sociološki pregled* vol. X (1–3), 135–139. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1976/> [in Serbian]
- Bakić, S. (1976). Creation and Recreation. *Sociološki pregled* vol. X (1–3), 127–133. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1976/> [in Serbian]
- Begović, G. (1986). The Origin or Implication of Underdevelopment. *Sociološki pregled* vol. XX (3–4), 27–37. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Berković, E. (1987). Socialist Project – The Goal-Means Relationship. *Sociološki pregled* vol. XXI (1–2), 45–58. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987/> [in Serbian]
- Biači, M. (1981). Changes in the Urban Family With Regard to Woman's Roles' Conflict. *Sociološki pregled* vol. XV (1–2), 173–180. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1981/> [in Serbian]
- Bjelobaba, A. (1973). Sociological Studies on Education in W. Germany. *Sociološki pregled* vol. VII (1), 82–102. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1973/> [in Serbian]

- Bourdieu, P. (2013). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Podgorica: CID. [In Serbian]
- Braverman H. (1983). *Labour and monopoly capital: The degradation of work in the Twentieth Century*. Zagreb: Globus. [in Croatian]
- Breznik, D (1961). Some cultural-social factors deaths of children in Yugoslavia. *Sociološki pregled*, 91–112. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1961/> [in Serbian]
- Bročić, Lj. (1984). Division on Nonmanual and Manual Labour and the Leisure Time. *Sociološki pregled* vol. XVIII (1–2), 87–106. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1984/> [in Serbian]
- Burić, O. (1970). Family, Upbringing and Socialization – Results of an Empirical Research. *Sociološki pregled* vol. IV (2–3), 295–306. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1970/> [in Serbian]
- Burris, B., H. (1983). The Implication of Higher Education for Workplace Democracy. *Sociološki pregled* vol. XVII (3–4), 45–56. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1983/> [in Serbian]
- Collins, R. (1999). *Macrohistory: essays in Sociology of the long run*. Stanford: Stanford University Press.
- Cvetković, J. (1982). Conflict of the Employed Woman's Roles. *Sociološki pregled* vol. XVI (4), 3–20. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1982/> [in Serbian]
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and class conflict in industrial society*. Stanford: Stanford University Press.
- Davidović, M. (1985). Research into Social Structure in Yugoslav Sociologists' Works. *Sociološki pregled* vol. XIX (1–2), 31–50. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1985/> [in Serbian]
- Davidović-Primorac, M. (1982). On Yugoslav Returnees from Abroad. *Sociološki pregled* vol. XVI (1–2), 5–43. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1982/> [in Serbian]
- Discussion meeting: Social Conflicts and Changes in the Structure of Contemporary Yugoslav Society. *Sociološki pregled* vol. V(2), 177–219. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971/> [in Serbian]
- First-Dilić, R. (1970). Participation of Female Members in Decision-Making in the Modern Peasant Family. *Sociološki pregled* vol. IV (1), 78–88. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1970/> [in Serbian]
- First-Dilić, R. (1972). Social Changes and the Family – Model of Role Differentiation. *Sociološki pregled* vol. V (1–2), 7–25. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1972/> [in Serbian]
- Goldthorpe, J. (1987). *Social mobility and class structure in modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Golubović, Z. (1984). Principal Contradictions of the Yugoslav Society and the Potential for Social Change. *Sociološki pregled* vol. XVIII (3–4), 143–165. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1984/> [in Serbian]
- Golubović, Z. (1986). A Need for Social Change and Resistance. *Sociološki pregled* vol. XX (1–2), 51–65. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]

- Gonthier-Pešić, B. (1989). Critique of the Critique of B. Bernstein's Sociolinguistic Approach. *Sociološki pregled* vol. XXIII (1-2), 111-119. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/23/socioloski-pregled-1989/> [in Serbian]
- Goričar, J. (1975). Thesis about Bureaucracy as a Particular Stratum in Contemporary Societies. *Sociološki pregled* vol. II (1), 39-48. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1965/> [in Serbian]
- Gredelj, S, Nikolić, M. (1979). Sociological Aspects of the Spending of Free Time by the Youth in the Commune of Soko Banja. *Sociološki pregled* vol. XIII (1), 85-99. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1979/> [in Serbian]
- Jakovljević, M. (1971). Some aspects of work stability and fluctuation faculty educated people and highly skilled workers. *Sociološki pregled* vol. V (1), 61-71. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971/> [in Serbian]
- Jakšić, B. (1971). Humanistic Inteligentia and Politics. *Sociološki pregled* vol. V (2), 220-222. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971/> [in Serbian]
- Janićijević, M. (1981). Development of Productive and Non-Productive Activities and Their Impact on Changes in Yugoslavia's Economic and Social Structure. *Sociološki pregled* vol. XV (1-2), 75-99. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1981/> [in Serbian]
- Jedlička, D. (1979). Sex Inequality in Marriage and Work. *Sociološki pregled* vol. XIII (3-4), 89-93. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1979/> [in Serbian]
- Jelčić, B. (1987). Taxes as Instruments of Social Policy. *Sociološki pregled* vol. XXI (1-2), 81-90. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987/> [in Serbian]
- Jerovšek, J. (1965). Control in industrial enterprises. *Sociološki pregled* vol. II (2-3), 41-47. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1965/> [in Serbian]
- Jovanov, N. (1975). Workers Strikes in SFRY 1958-1969. *Sociološki pregled* vol. IX (1), 5-14. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1975/> [in Serbian]
- Jovanović, M. (1986). Urban Transport and Social Stratification. *Sociološki pregled* vol. XX (3-4), 39-50. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Kraševac-Ravnik, E. (1989). Promotional Strategies of Health in the new Public Health. *Sociološki pregled* vol. XXIII (3-4), 67-75. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/23/socioloski-pregled-1989/> [in Slovenian]
- Kuljić, T. (1985). On Socialist Party Bureaucracy. *Sociološki pregled* vol. XIX (3-4), 79-90. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1985/> [in Serbian]
- Kuzmanić, T. (1987). The First Day of Strike in Labin - 8. 4. 1987. *Sociološki pregled* vol. XXI (3), 59-68. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987/> [in Serbian]
- Lazić, M. (1986). On the Problems of Class Reproduction (Vertical Mobility) in the Yugoslav Society. *Sociološki pregled* vol. XX (1-2), 131-145. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]

- Lockwood, D. (1972). Social Integration and Integration of the System. *Sociološki pregled* vol. V (1–2), 75–85. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1972/> [in Serbian]
- Lukić, R. (1968). Social differentiation in self-management socialism. *Sociološki pregled* vol. III (1–2), 5–20. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1968/> [in Serbian]
- Lukić, R. (1982). Federalism and Self-Management. *Sociološki pregled* vol. XVI (1–2), 103–110. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1982/> [in Serbian]
- Mandić, S. (1986). Securing the Flat as a Limited Resource. *Sociološki pregled* vol. XX (3–4), 195–206. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Manojlović, A. (1980). Rural Workres' Attitudes Towards Eamingr and Their Relationship Towards Work Organization. *Sociološki pregled* vol. XIV (2), 43–55. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1980/> [in Serbian]
- Marinković, R. (1968). Who Decides in the Commune. *Sociološki pregled* vol. III (3), 171–184. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1968/> [in Serbian]
- Marinković, R. (1973). Self-government and Decision-Making. *Sociološki pregled*, vol. VII (2–3), 201–212. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1973/> [in Serbian]
- Marjanović, R. (1987). Education: A Service of the Economy or a Transmission of Knowledge and Cultural Continuity. *Sociološki pregled* vol. XXI (1–2), 65–80. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987/> [in Serbian]
- Marjanović, R. (1989). Educational Achievement, Social Differences and Policies of Inscription. *Sociološki pregled* vol. XXIII (1–2), 17–36. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/23/socioloski-pregled-1989/> [in Serbian]
- Marković, D. (1976). The Influence of the Location and Conditions of Residence on Selfmenaging Engagement of Workers in Organizations of Associated Labour. *Sociološki pregled* vol. X (1–3), 29–34. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1976/> [in Serbian]
- Milenković, S. (1986). Marxist Thought on City in USA. *Sociološki pregled* vol. XX (3–4), 3–26. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Milić, A. (1970). Changes in Spouses' Communications and the Factors of Change. *Sociološki pregled* vol. IV (2–3), 307–320. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1970/> [in Serbian]
- Milić, Vl. (1968). Classes and socio-occupational groups and their relations. *Sociološki pregled* vol. III (1–2), 44–57. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1968/> [in Serbian]
- Minić, A. (1971). Some Elements of Social Structure and Mobility in the Copper Min. *Sociološki pregled* vol. V (1), 38–60. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971/> [in Serbian]

- Minić, A. (1972). Attitudes of Workers on Self management Decision Making, Organization of the Work and Business Results in the Copper Mine Bor. *Sociološki pregled* vol. V (1–2), 127–135. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1972> [in Serbian]
- Minić, A. (1982). Sociological Research into Self-Management Relations. *Sociološki pregled* vol. XVI (3), 11–21. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1982> [in Serbian]
- Mohar, L. (1987). Strike and the Workers' Powerlessness. *Sociološki pregled* vol. XXI (3), 7–34. <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987> [in Serbian]
- Mojsilović, S. (1973). Sociological Research on Social Conditions of University Education in Contemporary France. *Sociološki pregled* vol. VII(1), 70–81. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1973> [in Serbian]
- Morokvašić, M. (1970). Yugoslavs in France. *Sociološki pregled* vol. IV (1), 89–104. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1970> [in Serbian]
- Morokvašić, M. (1982). Women from Yugoslavia on Work in Europe. *Sociološki pregled* vol. XVI (4), 21–34. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1982> [in Serbian]
- Možina, S. (1976). Creativity through Associated Labour. *Sociološki pregled* vol. X (1–3), 21–28. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1976> [in Serbian]
- Naumovska, M., Todorovski, I. and Lazarevski, P. (1987). The Strike in Work Organisation »Dnina« – Kratovo. *Sociološki pregled* vol. XXI (3), 35–46. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987> [in Serbian]
- Nemanjić, M. (1977). Cultural and Social Metamorphosis of Village and Cultural Institutions. *Sociološki pregled* vol. XI (2–3), 103–109. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1977> [in Serbian]
- Obradović, G. (1971). An Approach to Study Fluctuation. *Sociološki pregled* vol. V (1), 82–92. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971> [in Serbian]
- Oklobdžija, M. (1987). Migrants-Marginals. *Sociološki pregled* vol. XXI (4), 53–62. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987> [in Serbian]
- Parkin, F. (1979). *Marxism and class theory: a bourgeois critique*. London: Tavistock Publications.
- Pešić, V. (1970). Public Opinion Makers in Yugoslavia and Their Social Roles. *Sociološki pregled* vol. IV (2–3), 267–281. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1970> [in Serbian]
- Pešić, V. (1971). Social Order as a basic Value in Socialist Countries. *Sociološki pregled* vol. V (2), 167–172. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971> [in Serbian]
- Pešić, V. (1987). The Concept of Social Equality and Social Policy. *Sociološki pregled* vol. XXI (1–2), 59–64. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987> [in Serbian]

- Petovar, K. (1984). Is there an “Urban Crisis” in Yugoslavia? *Sociološki pregled* vol. XVIII (3–4), 259–271. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1984/> [in Serbian]
- Petrović, J. (2012). Methodological Topics in Sociological Journals in Serbia. *Sociološki pregled* vol. XLVI (3–4) (Special issue), 959–1000. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/18/socioloski-pregled-god-xlvi-2012-sv-3-4/> [in Serbian]
- Petrović, M. (1972). The Geopolitics of Hunger and the Aid to the Developing Countries. *Sociološki pregled* vol. V (1–2), 97–125. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1972/> [in Serbian]
- Petrović, M. (1986). A Sociological View of New Belgrade. *Sociološki pregled* vol. XX (3–4), 165–178. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Petrović, Z. (1972). Germans and Foreign Workers. *Sociološki pregled* vol. V (1–2), 37–57. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1972/> [in Serbian]
- Popov, N. (1984). Student’s Movement in Yugoslavia 1963–1974 (II) *Sociološki pregled* vol. XVIII (3–4), 167–194. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1984/> [in Serbian]
- Popović, M. (1962). Problems of the structure of socialist society. *Sociološki pregled*, 5–17. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1962/> [in Serbian]
- Popović, M. (1986). The Conflict between the Political System and Socialist Selfmanagement in Yugoslavia. *Sociološki pregled* vol. XX (1–2), 91–103. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Radomirović, V. (1977). Reproduction on the Peasant Holding and Association of Agricultural Workers. *Sociološki pregled* vol. XI (1), 71–86. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1977/> [in Serbian]
- Radovanović, M. (1980). Policy of Employment. *Sociološki pregled* vol. XIV (2), 57–69. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1980/> [in Serbian]
- Rajković, Lj. (1978). Social Background and Success of Pupils Registered in Kruševac Secondary School. *Sociološki pregled* vol. XII (2–3), 99–118. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1978/> [in Serbian]
- Ružica, M. (1987). Social Policy of the Eighties: Continuity or a Change of Strategy. *Sociološki pregled* vol. XXI (1–2), 7–29. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987/> [in Serbian]
- Sassen, S. (2007). *A sociology of globalisation*. New York: W.W. Norton and Company.
- Seferagić, D. (1986). Spatial Equality in the Plans of the Socialist Republic of Croatia. *Sociološki pregled* vol. XX (3–4), 107–120. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Sekeļj, L. (1986). Legauē of Communist of Yugoslavia: an Power or Conscience Elite? (The Myth of Avangardism). *Sociološki pregled* vol. XX (1–2), 115–129. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]

- Simić, Z. (1987). A Sketch for Monography About the Miners' Strike in Labin. *Sociološki pregled* vol. XXI (3), 47–58. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1987/> [in Serbian]
- Sklair, L. (2002). *Globalization: capitalism and its alternatives*. New York: Oxford University Press.
- Stanković, J. (1971). Social conflict as a consequence of social differentiation. *Sociološki pregled* vol. V (2), 145–160. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971/> [in Serbian]
- Stojanov, K. (1981). The Significance of Socio-Economic factory for the Choice of Occupation by the Secondary School Pupils in Bor. *Sociološki pregled* vol. XV (3–4), 111–123. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1981/> [in Serbian]
- Supek, R. (1986). A Crisis of the System or a Crisis of Legitimacy. *Sociološki pregled* vol. XX (1–2), 105–114. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Štambuk, V. (1968). The theoretical model of social stratification of C. W. Mills. *Sociološki pregled* vol. III (1–2), 32–43. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1968/> [in Serbian]
- Štambuk, V. (1970a). Some Elements in the Definition of the Working Class Concept. *Sociološki pregled* vol. IV (1), 43–55. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1970/> [in Serbian]
- Štambuk, V. (1970b). Mills' Theory of the Elite – a Criticism of a Criticism of Society. *Sociološki pregled* vol. IV (2–3), 255–266. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1970/>
- Šušnjić, Đ. (1971). Conflict of Ideas and Ideological Conflicts. *Sociološki pregled* vol. V (2), 161–166. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971/> [in Serbian]
- Tadić, Lj (1985). Is the Yugoslav Federal Community in Crisis? *Sociološki pregled* vol. XIX (3–4), 67–77. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1985/> [in Serbian]
- Tadić, Lj. (1983). Totalitarianism and Democracy. *Sociološki pregled* vol. XVII (3–4), 3–44. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1983/> [in Serbian]
- Tadić, Lj. (1986). Symptoms of a Crisis of the Socio-Political System. *Sociološki pregled* vol. XX (1–2), 67–77. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Tanasijević, V, Kojić, Ž. (1972). Conditions for Selfmenagemental Activity in the Copper Mine Bor. *Sociološki pregled* vol. V (1–2), 157–148. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1972/> [in Serbian]
- Tanasijević, V., Kojić, Ž. (1976). Quantity of Information Available to Workers on the Rights of Workers' Conference. *Sociološki pregled* vol. X (1–3), 35–45. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1976/> [in Serbian]
- Tanić, Ž. (1976). The Enterprise and the Social Environment. *Sociološki pregled* vol. X (1–3), 9–20. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1976/> [in Serbian]

- Tanić, Ž. (1979). Assimilation and Re-integration of Returning Workers. *Sociološki pregled* vol. XIII (2), 67–78. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1979/> [in Serbian]
- Todorović, M. (1971). Private Property as a Basis for Structural Changes in the Village. *Sociološki pregled* vol. V (2), 173–176. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1971/> [in Serbian]
- Todorović, M. (1972). Peasants – Neglected Category of Marxist Theory and Socialist Practice. *Sociološki pregled* vol. VI (3), 197–202. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1972/> [in Serbian]
- Verlič Dekleva, B. (1986). Regional Dimensions of Quality of Life in Slovenia. *Sociološki pregled* vol. XX (3–4), 121–147. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Von Balluseck, H. (1982). Woman and Family. *Sociološki pregled* vol. XVI (4), 35–45. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1982/> [in Serbian]
- Vujović, S. (1986). Social Stratification and Housing in Belgrade. *Sociološki pregled* vol. XX (3–4), 179–194. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1986/> [in Serbian]
- Vuković, S. (1989). Channels of Social Promotions. *Sociološki pregled* vol. XXIII (3–4), 85–94. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/23/socioloski-pregled-1989/> [in Serbian]
- Vuković, Ž. (1974). Medicine and Sociology. *Sociološki pregled* vol. VIII (2–3), 363–372. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1974/> [in Serbian]
- Wallerstein, I. (2013). *Does Capitalism Have a Future?* New York: Oxford University Press.
- Zvekić, U. (1983). Professionalism – Context and Process. *Sociološki pregled* vol. XVII (1–2), 93–104. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1983/> [in Serbian]
- Živković, M. (1977). Some Problems of the Rural Ageing Population. *Sociološki pregled* vol. XI (1), 105–113. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1977/> [in Serbian]
- Živković, M. (1981). Evaluating of the Cities' Network. *Sociološki pregled* vol. XI (1–2), 155–167. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1981/> [in Serbian]
- Županov, J. (1984). Opening Toward Economy: Will it Work This Time? *Sociološki pregled* vol. XVIII (1–2), 3–18. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1984/> [in Serbian]